

The Evolution of Type A, B, C and further

Interview with Frits van Dongen

Impressie Sluishuis, Amsterdam, prijsvraaginzending Frits van Dongen, de Architekten Cie. Impression Sluishuis, Amsterdam, competition entry Frits van Dongen, de Architekten Cie.

Over the past decades architect Frits van Dongen has gained a name as an ingenious typological innovator. His oeuvre displays a gradual and above all rational development towards optimum housing typologies. Van Dongen, however, describes himself in somewhat different words: 'I'm a kind of street fighter too, which means I'll battle endlessly to get a project right.' This shows how important the actual construction of homes is to Van Dongen in the development of new ideas, for one dwelling type often proves the prelude to yet another.

In black-and-white terms you could say there are two traditions in the development of dwelling layouts. One line stems from increasing refinement of existing typologies, which is how Van Tijen worked, the other relates to the method applied by firms such as MVRDV in reassembling historical typologies as new compositions. Is this description an over-simplification of reality?

In Madrid I've seen two interesting

projects by MVRDV. The best known of these – Mirador – confirms your proposition. Incidentally, the inclusion of a mega terrace has added interest at building level. In their second project in the same neighbourhood – Celosia – they've achieved a fine intervention at building and dwelling type level. The project comprises volumes of two or three storeys, interspersed with large gaps two or three storeys high. What they've actually done is a sort of super-interpretation of Le Corbusier's Voisin, which I think is true quality. I remember a hilarious passage in a lecture by Herman Hertzberger in De Brakke Grond, in which he talked about MVRDV's Silodam project in Amsterdam. Hertzberger's lectures are very theatrical: he kept striding around on the podium as he talked about the identity of residents, form, image and diversity. He argued that the image projected by Silodam created the impression of a rich assortment of varying worlds, that behind such a variety of façades you'd expect to find an equally wide variety of people and

living situations. Yet nothing could be further from the truth. All this apparent variety actually turns out to be housing just one kind of person – the yuppie. In other words he unmasked the show culture, which may conjure up remarkable visuals, but produces no innovation in terms of substance.

But do you identify with the two worlds we've sketched? Do you see yourself as someone who consciously works on innovation in architecture from a tradition, or do you believe more in strokes of luck?

I think that everyone who starts in the house-building world begins with the ambition to produce something new, not things that already exist. They don't want to take the well-beaten paths but go in search of new paradigms. In my first building – Natal in Rotterdam – I actually breathed new life into the core dwelling. The idea was inspired by the location where the building was to be: an extremely narrow, elongated plot. At one end the location was embedded in an early twentieth-century

Eric Frijters &
Olv Klijn

De evolutie van type A, B, C en verder

Interview met Frits van Dongen

Binnen de woningbouwproductie van de afgelopen decennia heeft architect Frits van Dongen de naam verworven een ingenieuze typologische vernieuwer te zijn. In zijn oeuvre is immers een geleidelijke en vooral rationele ontwikkeling te zien naar optimale woningtypologieën. Van Dongen beschrijft zichzelf echter in iets andere bewoordingen: 'Ik ben tevens een soort straatvechter; dat betekent dat ik eindeloos doorga om een project voor elkaar te krijgen.' Met andere woorden, het werkelijk bouwen van woningen is voor Van Dongen belangrijk voor de ontwikkeling van nieuwe ideeën. Het ene woningtype blijkt namelijk vaak letterlijk de opmaat voor weer een ander type.

Zwart-wit gesteld zou je kunnen beweren dat er twee tradities zijn, waarbinnen gewerkt wordt aan de ontwikkeling van woningplattengronden. Eén lijn gaat terug op een toenemende verfijning van bestaande typologieën, zoals Van Tijen deed. Een andere heeft betrekking op de methode die bijvoorbeeld een bureau als MVRDV succesvol toepast, door historische typologieën tot nieuwe composities te monteren. Is deze weergave een al te grove simplificatie van de werkelijkheid?

In Madrid zag ik twee interessante projecten van MVRDV. Het meest bekende MVRDV-project – een schijfvormig gebouw – is een bevestiging van jullie stelling. Op gebouwniveau wordt het overigens wel interessant door toevoeging van een megaterras. Bij hun tweede project in dezelfde wijk hebben zij een mooie interventie gerealiseerd, op het niveau van gebouw- en woningtype. Dat project bestaat uit volumes van twee of drie verdiepingen, en dan grote gaten van twee of drie verdiepingen. Wat ze eigenlijk doen is een soort superinterpretatie van het Voisin-project van Le Corbusier; dat vind ik echt kwaa-liteit. Verder herinner ik me een hilarische passage in een lezing van Herman Hertzberger in De Brakke Grond, waarin hij sprak over de Silodam van MVRDV. De lezingen van Hertzberger zijn heel theatraal; al lopend over het podium spreekt hij over de identiteit van bewoners, over

vorm, beeld, diversiteit. Hij betoogde dat de Silodam in zijn beeldvorming de suggestie wekt dat het om een rijke schakering van verschillende werelden gaat. Achter zoveel verschillende gevels verwacht je een even grote diversiteit aan mensen en woonsituaties aan te treffen. Niets is minder waar. In werkelijkheid blijkt er maar één type mens achter al die schijnbare variatie schuil te gaan; namelijk 'de yup', aldus Hertzberger. Hij ontmaskert met andere woorden de sample-cultuur, die wel opmerkelijke beelden oproept, maar inhoudelijk geen vernieuwing oplevert.

Maar herken je je in de twee werelden die we schetsen? Zie je jezelf als iemand die doelbewust vanuit een traditie werkt aan een innovatie van de architectuur, of geloof je meer in toevalstreffers?

Ik denk dat iedereen die begint in de woningbouw, begint met de ambitie iets nieuws te maken, niet méér van het bestaande. Niet de platgetreden paden, maar op zoek naar nieuwe paradigma's.

In mijn eerste gebouw – Natal in Rotterdam – heb ik eigenlijk de kernwoning nieuw leven ingeblazen. Dat idee was ingegeven door de locatie waar het gebouw moest worden gerealiseerd; een zeer smalle, langgerekte kavel. Aan het ene uiteinde was de locatie verankerd in de sociale-woningbouwstructuur uit het begin van de vorige eeuw; vanaf de andere kant keek je uit over de Maas. Deze plek vroeg dus om een gebouw zonder voor- of achterkant; een lange slinger eigenlijk, die begin en eind van de locatie met elkaar verbindt. Vervolgens zijn we op zoek gegaan naar een woningtypologie die diezelfde eigenschap bezat. Het antwoord daarop bleek de kernwoning te zijn, door ons het A-type genoemd. Het is een woning die uit één ruimte bestaat, die door de centraal geplaatste voorzieningen, zoals keuken en badkamer wordt opgedeeld in twee delen. Voor Natal hebben we een variant ontwikkeld, waarin het mogelijk was te kiezen aan welke kant van het gebouw je wilde slapen en aan welke kant je woonkamer zou zijn, doordat de ruimten aan weerszijden van

de kern precies even groot zijn. Door middel van vier schuifdeuren kon een ruimte van de kern worden afgescheiden. Dat bleek geweldig te werken. In plaats van flexibiliteit in termen van aanpasbaarheid, zoals veel architecten in de jaren zeventig uitwerkten, is er in deze woningen sprake van keuzevrijheid. Uiteindelijk hebben bewoners ook zelf bepaald wat voor hen de meest aantrekkelijke optie was; ongeveer de helft van de woningen kijkt de ene kant op en de andere helft de andere kant. De schuifdeuren zijn overigens in bijna alle woningen verdwenen.

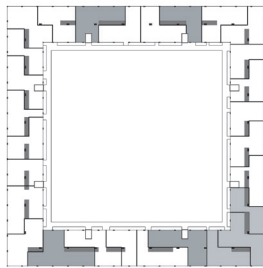
Het A-type is dus ontstaan als reactie op de condities van de plek. Is dat altijd de belangrijkste drijfveer geweest om tot nieuwe typologieën te komen?

Dat A-type heeft voor ons behoorlijk lang gefungeerd als aanleiding voor verdere ontwikkelingen naar meer hybride type woningen. Uiteindelijk hebben we het type zelfs ontwikkeld tot een variant, waarin de kern in twee delen is gesplitst. Die variant passen we in projecten nog steeds graag toe. Het volgende type dat we ontwikkelden, is logischerwijs B-type gaan heten. Dat is ontstaan door de combinatie van twee A-typen aan weerszijden van een centrale stijfkern. Voor de kern bleef ruimte over voor een woning over twee beuken. Het B-type is een woning van zo'n 85 tot 100 m², die eigenlijk bestaat uit een woonbeuk en een slaapbeuk. Al snel bleek dat er eindeloos veel varianten voor dit type zijn te bedenken en dat hebben we dus ook gedaan. We hebben varianten gemaakt, waarbij de plek van binnenkomst verschilt, waar de positie van de keuken anders is, met verschillende aantallen slaapkamers, enz. Voor bijna alle varianten van dit type geldt dat ze heel geliefd bleken te zijn bij bewoners. Als we in een project dit type toepassen, zijn die woningen ook nu nog meestal als eerste verkocht.

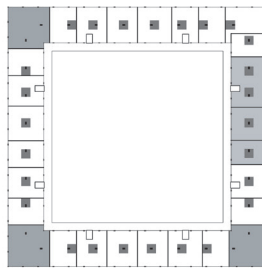
Als je eenmaal een succesvol type hebt ontwikkeld, is het dan moeilijk je opdrachtgever te overtuigen om iets nieuws te proberen?

Dat valt erg mee. Het aardige is, dat ik

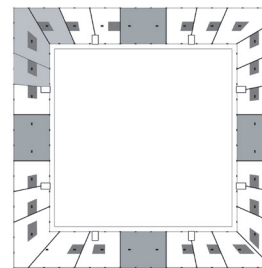
Varianten van woningplattegronden, Sluishuis, Amsterdam, prijsvraaginzending Frits van Dongen, de Architecten Cie.
Dwelling layout variations, Sluishuis, Amsterdam, competition entry Frits van Dongen, de Architecten Cie.

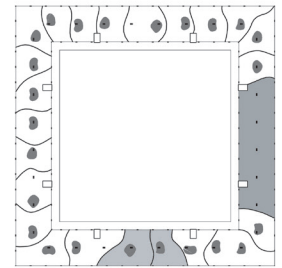
PANORAMISCH WONEN
keuze uit breed, ondiep naar binnen of naar buiten gericht wonen

VRIJ WONEN
Een centrale kern met daaromheen de verblijfsruimten

MARITIEM WONEN
aan de binnenzijde maximaal zicht op de marina
aan de buitenzijde het maximale uitzicht

COCOONWONEN
slechts beide gevels zijn gedecoreerd
de wanden en voorzieningen nemen een vrije vorm

social housing structure, from the other side you looked out over the River Maas. So the site needed a building without a front or back: a long ribbon in fact, connecting the beginning and end of the site with each other. So we went in search of a dwelling typology that had the same quality. The solution proved to be the core dwelling, which we called the A type. It's a dwelling that consists of one space, divided into two parts by centrally placed facilities, such as kitchen and bathroom. For Natal we developed a version where the fact that the spaces on either side were of equal size allowed residents to choose on which side of the building they wanted to sleep and on which side the living room would be. Four sliding doors could be used to close off part of the core space. This layout proved tremendously effective. Instead of the flexibility in terms of adaptability developed by many architects in the 1970s, these dwellings offer freedom of choice, for it's their residents who have ultimately chosen

the best solution for their personal situation; about half the dwellings face one way and the other half the other way. The sliding doors, incidentally, have been removed from almost all the dwellings.

So the A type was developed in response to the conditions on site. Has this always been the main driving force behind the development of new typologies?

The A type provided us with a basis for further development in the direction of more hybrid type dwellings for quite a time. Eventually we even developed the type into a version in which the core is split into two parts. We still like to use this version in projects. The next type we developed became known, rather logically, as the B type. It evolved from the combination of two A types on either side of a central rising core. Space was left in front of the core for a two-bay dwelling. The B type is a dwelling of some 85 to 100 m², which actually consists of a living bay and a sleeping bay. We soon

found we could design an endless number of versions of this type, which is what we did. We've made versions in which the entry situation is different, where the kitchen is in a different position, with varying numbers of bedrooms, and so on. Nearly all versions of this type have proved highly popular with residents. If we use it in a project, these are generally the homes that sell first.

Once you've developed a successful type, is it difficult to convince your clients to try something new?

That's not such a problem. What's great is that I've had a lot of success with the A type. If I thought I should try a new type and clients pointed to that success, I'd put all the publicity surrounding Natal on the table and most clients would think twice before saying anything else. Incidentally, the Natal project itself was almost very different: when the design was complete, the client thought the building couldn't be built to schedule and within budget.

met de introductie van dat A-type heel veel succes heb gehad. Als ik destijds dacht een nieuw type te moeten toepassen, wees ik mijn opdrachtgever nog eens op dat succes. Dat betekende dat ik alle publiciteit rondom Natal op tafel legde en dat de meeste opdrachtgevers zich dan wel even bedachten om nog commentaar te hebben. Overigens heeft het bij Natal niet veel gescheeld, of het project was heel anders geworden. Toen het ontwerp af was, geloofde de opdrachtgever namelijk niet meer dat het gebouw op tijd en binnen budget gebouwd zou kunnen worden. Dus toen heb ik het op mijn manier gespeeld en tegen de opdrachtgever gezegd: 'Ik kan me voorstellen dat je niet gelooft in het project, maar ik wil erom wedden dat ons ontwerp binnen het daarvoor bestemde budget en de bijbehorende tijdsplanning gerealiseerd kan worden. Als dat niet zo blijkt te zijn, zal ik op mijn kosten het hele plan overtekenen. Als het ons wel lukt om het project aan te besteden, verwacht ik een bos bloemen en een nieuwe opdracht van je.' En verdomd, het lukte ons om het aan te besteden. En ik heb inderdaad een nieuwe opdracht gekregen. Bovendien hebben we hierdoor veel respect afgedwongen.

Wat zijn jullie meest recente vernieuwingen op het gebied van woningplattegronden?

Een belangrijk moment was, toen wij in 2001 gevraagd werden om deel te nemen aan een besloten prijsvraag voor het Sluishuis op IJburg. Als referentiebeeld haalde de gemeente het Amsterdamse Scheepvaartmuseum uit 1648 aan. Hoewel dit zonder enige twijfel een imposant gebouw is, was het wat ons betreft een zeer ongelukkige referentie. Het Sluishuis moest als 'eye catcher' immers een symbool voor het nieuwe IJburg worden en niet de oude stad in herinnering roepen.

Omdat het gevraagde woonprogramma vrij complex was, hebben we een ontwerp gemaakt dat niet meer op het starre principe van de tunnelbouw gebaseerd was, maar geïnspireerd was op de bouwsystematiek van kantorenbouw. Samen met een constructeur hebben we een heel simpel en slim systeem ontwikkeld. In dit systeem zijn de buitengevels dragend geworden en overspannen de vloeren direct van gevel tot gevel. Hierdoor kun je, totaal los van een beukmaat, eindelijk verschillende woningen ontwerpen. Een

structuur die een scala aan functies toelaat. De ontwikkeling voor de toekomst, zeker als je de huidige leegstand van kantoren in ogenschouw neemt.

Dat betekent juist het niet-ontwerpen van de woningplattegrond. Is dat waar het naar toe gaat, denk je?

Dat is moeilijk te voorspellen. Het is natuurlijk heel jammer dat we de prijsvraag niet gewonnen hebben en ons ontwerp dus niet wordt uitgevoerd. Maar ik denk wel dat ons idee een andere ontwikkeling in gang heeft gezet. Dit idee, dat ik samen met Udo Garritzmann ontwikkelde, borduurt voort op de gedachte om in het stedenbouwkundige weefsel plekken te maken die programmatisch nog ongedefinieerd zijn. We wilden in het ontwerp voor IJburg de mogelijkheid inbouwen om te kunnen accommoderen op basis van toekomstige veranderingen en de verhouding wonen – werken structureel te verbeteren in deze Vinexwijk. Je zou voor dit doel plekken oningevuld kunnen laten. Maar zeker in Amsterdam is het probleem van dergelijke 'voids' dat er bomen gaan groeien en dat mensen zich er aan gaan hechten. Vervolgens is het bijna onmogelijk ooit nog een gebouw op die plek te realiseren. Met andere woorden, als je ruimte voor verandering wilt reserveren, moet je het tegenovergestelde van een void maken: een 'solid'! Het leuke aan het idee van een solid is dat het gebouwen zijn die eigenlijk ieder programma mogen hebben, als het maar geen woningen zijn.

Intussen is ons begrip van zo'n solid min of meer geclaimd door Frank Bijden-dijk, de directeur van woningcorporatie Stadsgenoot. Hij heeft er zelfs een boekje over geschreven. Oorspronkelijk had het consortium waarvan hij directeur was ons de opdracht gegeven om de solid op IJburg te ontwerpen, die direct naast de toegangsbrug van Haveneiland komt. We hebben toen twee ontwerpen gemaakt. Een was gebaseerd op een neutrale bouwstructuur, de ander op mogelijkheid bijzondere ruimten te maken. Maar kennelijk was dat niet wat hij wilde, want nu bouwt het bureau Baumschlager Eberle op die plek zijn idee van een solid. Maar dit is binnen dit interview *beside the point*, nietwaar?

Niet helemaal. Het laat immers zien hoe de dynamiek van de markt kennelijk ook van

grote invloed is op de kwalitatieve aspecten, waaraan de geproduceerde plattegronden moeten voldoen.

Waar ik het over had gaat eigenlijk meer over de dynamiek tussen architecten onderling, en heeft niet echt invloed op de producten die zij maken. Wat echt invloed heeft, is het conservatisme van de markt. Dat conservatisme is zo monstrueus, dat degene die daarnaar luistert, onmiddellijk transformeert tot een gevelarchitect. Deze divisie in ons vakgebied houdt zich bezig met het ontwerp van schitterende huiden met daarachter standaard doosjes. Daar komt het vak natuurlijk geen steek verder mee.

Om het belang van innovatie, de motieven daarvoor en de strijd waarmee vernieuwing gepaard gaat nog een keer te benadrukken, is het goed een concreet voorbeeld te bespreken. Kun je aan de hand van het gebouw Botania je ontwerpproces beschrijven?

Aan al mijn gebouwen zijn een soort anekdotes verbonden. In het geval van Botania is het vooral het ongelofelijk lange proces dat mij is bijgebleven. Afgezien van de procedurele strubbelingen was ook de opgave zelf lastig. De locatie heeft een rechthoekige vorm met afmetingen van 33 x 55 m. Als je daarbij een verkaveling probeert te bedenken voor woningen van 10 tot 15 m diep, dan kom je al snel tot de conclusie dat dit een hele puzzel is. Uiteindelijk hebben we twee mogelijke verkavelingen voorgesteld. De ene was gebaseerd op het B-type huis met verbijzonderde hoeken erin. De alternatieve verkaveling was nogal radicaal en ging uit van woningen die 30 m diep waren. Tussen elke set van twee woningen kwam een lift en een trappenhuis, daarna weer een dubbele beuk met die twee woningen, enz. De eerste verkaveling resulteerde volgens onze opdrachtgever in een te minimaal gebouw. De tweede verkaveling werd als veel te complex terzijde geschoven. Vervolgens hebben we bedacht om de twee principes te combineren. Door drie diepe woningen in het blok met B-type woningen op te nemen, zorg je misschien voor een hoop problemen, maar je creëert ook direct een hoop aardigheid in een anders monotoon blok. Bovendien ontstond daarmee een hele bijzondere binnenhal en een serie aantrekkelijke dakterrassen. Kortom, alles viel op zijn plek.

So I took the bull by the horns and said to the client: 'I can imagine you don't believe in the project, but I'm willing to bet that our design can be done within the allocated budget and time scale. If that isn't the case, I'll redraw the entire plan at my own expense. But if we manage to contract out the project, I'll expect a bunch of flowers and a new commission from you.' And damn it, we did manage to get a contractor. And I did get a new commission. What's more we won ourselves a great deal of respect.

What are your most recent innovations in the sphere of home layouts?

There was an important moment in 2001 when we were asked to take part in a closed competition to design the Sluishuis on IJburg. The Amsterdam local authority cited the Scheepvaartmuseum from 1648 as a reference image. An imposing building, without a doubt, but a most unfortunate reference as far as we were concerned. The Sluishuis was supposed to be a 'landmark', a symbol for the new district of IJburg, and not some evocation of the old city.

The required housing programme was fairly complex, so we drew up a design that wasn't based on the rigid principal of tunnel building anymore but was inspired by the kind of system construction used in office building. Together with a structural engineer we developed a very simple, very clever system, in which the façades were load bearing and the floors spanned the space between these. It's a system that completely frees you from dependence on bay size and allows you to design endlessly varying dwellings. Such a structure allows a range of functions. It's the development of the future, particularly when you consider the amount of office space that's currently empty.

Which actually means the non-design of the dwelling layout. Is that where things are going, do you think?

That's hard to predict. Of course it's a great shame we didn't win the competition so our design won't be used. But I do think our idea set another development in motion. This idea, which I developed together with Udo Garritzmann, elaborates the concept of making places in the urban fabric that are still undefined programmatically. In the design for IJburg we wanted to build in the

capacity to accommodate future changes and structurally improve the relationship between living and working on this Vinex estate (projects built in response to the 1989 Dutch housing bill, *Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra*). You could just leave empty places to allow for this. But the problem with such 'voids', certainly in Amsterdam, is that trees start to grow there and people get attached to them, at which point it's almost impossible to put a building on them. In other words, if you want to leave space for change, you have to make the opposite of a void, which is a 'solid'! What's nice about the idea of a solid is that they're buildings which may have any function, provided they're not dwellings.

In the meantime our concept of a solid has been more or less claimed by Frank Bijdendijk, director of the Stadsgeenoot housing association. He's even written a small book on it. Originally, the consortium he was director of commissioned us to design the solid on IJburg that was to be directly beside the entrance bridge to Haveneiland. We produced two designs, one based on a neutral building structure, the other on the capacity to create exceptional spaces. But apparently this wasn't what he wanted, for Baumschlager Eberle is now building its idea of a solid on this site. But this isn't relevant to the interview, is it?

It is in a way, for it shows how market dynamics apparently also exert considerable influence on qualitative aspects, which layouts must observe too.

What I was actually talking about was more the dynamics between architects and doesn't really affect the products they make. A real influence, though, is market conservatism. It's so monstrous, this conservatism, that anyone who takes its on board instantly changes into a façades architect. A segment of our profession that specializes in designing magnificent skins to front little standard boxes. Which doesn't take the profession anywhere of course. *It's good to discuss a concrete example, to emphasize again the importance of innovation, the reasons for innovation and any associated conflict. Can you use the Botania building to describe your design process?*

There are anecdotes connected with all my buildings. In the case of Botania (in Amsterdam) what's stuck in my memory is

the lengthy process, the unbelievably long procedural wrangling. The job itself was a tricky one too. The site was a 33 x 55 m oblong. Trying to work out the plot divisions for dwellings ranging from 10 to 15 m deep soon led us to conclude that it was quite a puzzle. Eventually we proposed two possible schemes. One was based on the B type house with feature corners. The other was rather radical and was based on homes that were 30 m deep, with a lift and stairwell between every set of two dwellings, followed by a double front with another two dwellings, etcetera. Our client thought the first scheme produced a building that was too minimal and the second scheme one that was much too complex. So we came up with the idea of combining the two principles. Incorporating three deep dwellings in a block with B type dwellings may generate a lot of problems, but you immediately create a lot of interest too, in an otherwise monotonous block. What's more it also produced a quite unusual inner hall and a series of attractive roof terraces. In short, everything fell into place.

Conceptdiagram om het organisatieprincipe van een solide te illustreren:
Neutrale structuur
Neutraal/specifiek hybride
Specifiek ruimtelijke structuur

Concept diagram illustrating the organizational principal of a solid:
 Neutral structure
 Neutral/hybrid structure
 Specific spacial structure

